

a rodiny vězňů a která chce soustředit kolem sebe rovněž dělníky a demokraty.

V tomto ohledu se skutečně děje cosi zcela nového. V Toulou, v Lille, v Nancy a jinde se vytváří nový typ shromáždění, které nemá nic společného s žánrem „veřejné zpovědi“ a který není ani klasický *meeting*: někdejší věžňové, kteří se usadili právě v těch městech, v nichž odpýkali svou vinu, veřejně vystupují a říkají, co zažili, co viděli: týrání, represálie, absence lékařské péče atd. Jde o *personalizaci kritiky*, jejím příkladem je zpráva doktorky Roseové v Toulou a která se takto přihlašuje k věci vězňů.¹

To se odehrálo v Nancy na mimořádném shromáždění, jehož se zúčastnila tisícovka osob a o němž všechny noviny mlčely.

To se odehrálo v Toulou, kde povýkovali vězeňští dozorcí, kteří obsadili poslední řady a které umlčeli pouze někdejší věžňové, kteří se nebáli říci, proč se dostali do vězení, kteří pak identifikovali jednotlivé dozorce a připomínali jim jejich brutalitu. „Znám ho“: z této věty, kterou se dozorcí pokoušeli vystrašit vězně, se stala věta, kterou vězni umlčeli dozorce.

Brzy přijde den, kdy žádný dozorce nebude moci zbit vězně, aniž by na druhý den anebo za měsíc nebyl veřejně obžalován buď tím, koho zbil, anebo svědkem, a to přímo v tom městě, v němž se to stalo. Někdejší věžňové stejně jako věžňové současní už nemají strach a ztratili ostýchavost.

Tváří v tvář tomuto hnutí vláda odpovídá zase jen ohlášením tvrdších represí (CRS je stále připraveno k zásahu ve věznicích) a správních reforem (k nimž však nemají právo vyjádřit se ani bývalí, ani současní věžňové). Uvažuje se o tom, že moc se znovu vrátí prefektním: to opět neznamená nic jiného, než že ministerstvo spravedlnosti přehraje celou věc na ministerstvo vnitra. Mezi Plevelnovými reformami² a maximálně umírněnými požadavky vězňů zeje propast, která je výrazem vztahů mezi třídami, silou a mocí v celé jejich nahotě.

¹ Dr. Edith Roseová, psychiatrická centra Ney v Toulou, sestavila zprávu o podmínkách věznění: mučení, sebevraždy, tresty, užívání uklidňujících prostředků atd. Foucault z ní předčítal rozsáhlé pasáže během úskokové konference v Toulou 16. prosince 1971 a spolu se svými přáteli zaplatil stránku v *Le Monde*, aby ji zveřejnil ještě dřív, než bude publikována zpráva oficiální Schmelckovy vyšetřovací komise. Deleuze zredigoval krátkou zprávu „Ve věci psychiatrie ve věznicích“ v bulletinu *APL* 9. ledna 1972, v níž psychiatrie a psychoanalyticky jako „nepříjemné svědky“ ve věznicích vyzývá, aby protestovali proti „věžešnému režimu ve Francii“. Doktorka Roseová byla odvolána z vězeňské správy. (Pozn. vyd.)

² V reakci na Schmelckovu zprávu o vzpourách v Toulou měly Plevelnovy reformy zlepšit podmínky věznění, kantýny, vycházky atd. (Pozn. vyd.)

INTELEKTUÁLOVÉ A MOC

Michel Foucault: Jistý maoista mi řekl: „Chápu, že Sartre je na naší straně, proč a v jakém směru se pouští do politiky; a i v tvém případě tomu také trochu rozumím, vždycky ses zabýval problémem věznění. Ale u Deleuze to opravdu nechápu.“ Tato otázka mne nesmírně udivila, protože pro mne je to naprosto zřejmé.

Gilles Deleuze: Možná je to proto, že novým způsobem žijeme vztah teorie-praxe. Praxe se obvykle chápala jako aplikace teorie, jako důsledek, anebo naopak jako to, co má teorii inspirovat, co má vytvářet novou formu budoucí teorie. V obou případech se tedy jejich vztah chápal jako proces totalizace. Je možné, že my klademe otázku jinak. Vztahy teorie-praxe jsou pro nás mnohem více částečné a fragmentární. Na jedné straně je teorie vždycky lokální, vztahuje se k malé oblasti, třebaže může být aplikována v oblasti jiné, více či méně vzdálené. Vztah aplikace nikdy není vzájem podobnosti. A na druhé straně: jakmile teorie proniká do své vlastní oblasti, dostává se k překážkám, čelí zdem a kolizím, takže je nutné, aby teorie přešla k jinému typu diskursu (a tento jiný typ ji případně zavede i do jiné oblasti). Praxe je soubor přechodů od jednoho teoretického bodu k jinému a teorie je přechod od jedné praxe k jiné. Žádná teorie se nemůže rozvíjet, aniž by se setkala s nějakou zdí, a je třeba praxe, abychom za tuto zď pronikli. Například vy jste vyšel od teoretické analýzy situace toho typu věznění, jímž je psychiatrický útulek v 19. století v kapitalistické společnosti. A pak jste narazil na to, jak nepostradatelné je, aby ti, kdo jsou věznění, mohli mluvit sami za sebe, aby se mohli stát takovým přechodem (anebo naopak vy sám jste již pro ně byl takovým přechodem), ale tyto lidé jsou stále věžňové, jsou ve vězení. To byl základ, na němž jste zorganizoval GIP (Skupina pro informace o věznicích): vytvořit podmínky za nichž by mohli mluvit sami vězni. Bylo by naprosto mylné tvrdit, jak to říká onen maoista, že jste přešel k praxi a aplikoval své teorie. Nešlo tu ani o nějakou aplikaci, o nějaký reformní projekt, ani o nějaké zkoumání v tradičním smyslu. Nýbrž něco zcela jiného: systém přechodů v určitým

celku, v mnohosti teoretických i praktických součástí a dílců. Intelektuál a teoretik pro nás přestal být subjektem, reprezentujícím a reprezentativním vědomím. Ti, kdo jednájí a bojují, už nejsou reprezentováni, a to ani nějakou stranou, odbory, které by uzurpovaly právo být jejich vědomím. Kdo mluví a kdo jedná? Vždy nějaká multiplicita, a to i v osobě, jež mluví a jež jedná. Všichni jsme grupuskule (*groupuscules*). Žádná reprezentace neexistuje, je tu pouze jednání, výkon teorie, výkon praxe ve vztazích přechodů či sítí.

Michel Foucault: Zdá se mi, že politizace intelektuála se tradičně odehrávala na dvojmí základě: na základě jeho pozice intelektuála v měšťanské společnosti, v systému kapitalistické produkce, v ideologii, kterou produkuje či prosazuje (vykořisťování, zbládnění, odmítnutí, „prokletí“, vina na podvracení, nemorálnosti atd.); a na základě jeho vlastního diskursu, pokud odhaloval určitou pravdu, obnažoval politické vztahy i tam, kde je nikdo neviděl. Tyto dvě formy politizace si nebyly navzájem cizí, ale ani nebyly nutné jedním. Existoval na jedné straně typ intelektuála „prokletého“, a na straně druhé „socialistického“. Tyto dvě politizace splývaly v určitých okamžicích násilné reakce ze strany moci po roce 1848, po Komuně, po roce 1940: intelektuál byl odmítán, byl pronásledován právě tehdy, když se „věci“ začaly ukazovat ve své nahé „pravdě“, v okamžiku, kdy již nebylo třeba mluvit o císařových nových šatech. Intelektuál říkal pravdu těm, kdo ji ještě neviděli, a říkal ji jménem těch, kdo ji říci nemohli: byl svědomím a výmluvností.

Avšak po nedávných nepokojích intelektuálové objevili, že masy je nepotřebují, že mají své vlastní poznání; věděli dobře, jasně, lépe než intelektuálové; a dokázaly to také zřetelně vyslovit. Existuje však systém moci, který zahrazuje, zakazuje tento diskurs a toto vědění, který je znehodnocuje. Moc, která není jen ve vyšších instancích cenzury, nýbrž která proniká velmi hluboko a velmi jemně do celé sociální sítě. Intelektuálové sami jsou součástí tohoto systému moci, neboť idea, že jsou nositeli „svědomí“ a určitého diskursu, je sama momentem tohoto systému. Úloha intelektuála nespočívá již v tom, že má stát „poněkud vpředu a stranou“, aby mohl pronášet něnou pravdu všech, nýbrž má zápasit s formami moci tam, kde je jejich předmětem a současně i nástrojem: v řádu „vědění“, „pravdy“, „svědomí“, „diskursu“.

Avšak právě v tomto ohledu teorie nevyjadřuje, nepřekládá a neapli-

kuje praxi, nýbrž je sama praxí. Avšak lokální a regionální, jak vy říkáte: netotalizující. Zápas s mocí, zápas o to, aby se vyjevila a omezila tam, kde je nejméně viditelná a nejvíce úskočná. Zápas nikoli o „nahlednutí“ jakožto „uvědomování“ (neboť masy již získaly vědomí ve smyslu vědění dávného a vědomí jako subjekt je obsazeno a převzato buržoazii), nýbrž zápas o podryvání moci, o její uchopení po boku s těmi, kdo o ni zápasí, a nikoli v odstupu, z něhož by měli být osvětlováni. „Teorie“ není nic jiného než regionální systém tohoto zápasu.

Gilles Deleuze: Ano, teorie je skutečně cosi jako kufřík s nástroji. Nemá nic společného s nějakým označujícím... Je třeba, aby to sloužilo, fungovalo. Ale nikoli kvůli sobě samému. A pokud tu není nikdo, kdo by s ní zacházel, počínaje teoretikem, jenž přestává být teoretikem, pak proto, že teorie nemá žádnou cenu, anebo proto, že ještě nepřišel její čas. K teorii se člověk nevrací, pracuje na nových a jsou tu jiní, kdo ji tvoří. Je zvláštní, že autor, který bývá pokládán za čistého intelektuála, totiž Marcel Proust, řekl zcela jasně: chápejte mou knihu jako pár brýlí obrácených ven, a když se vám to nelíbí, vezměte si jiné, sami si najdete nějaký jiný nástroj, který je nástrojem zápasu. Teorie se netotalizuje, teorie se zmnožuje a zmnožuje. O totalizace usiluje moc, což jste řekl velmi přesně: teorie je samou svou povahou proti moci. Jakmile teorie někde uvázne, naráží na to, že je nemožné, aby měla jakékoli praktické důsledky, aniž by někde nedošlo k výbuchu, a třeba i na nějakém velmi vzdáleném místě. Právě proto je každá řeč o reformě hloupá a pokrytecká. Reformu buď vypracovali lidé, kteří se pokládají za reprezentativní a kteří mají v náplni práce mluvit za ostatní a jménem ostatních, ale pak je to adjustování moci, její distribuce zdvojená ještě ostřejší represí, anebo je to taková reforma, které se dožadují a kterou požadují ti, jichž se má týkat, ale v takovém případě to již není reforma, nýbrž revoluční akce, jež na základě své parciálnosti musí nutně problematizovat moc jako celek a její hierarchii. Jasně to vidíme na vězeních: k rozprášení Plevelnovy reformy postačuje zcela nepatrný a veskrze umírněný požadavek vězňů. Jestliže by malé děti dosáhly toho, aby někdo v mateřské škole slyšel jejich protesty anebo i jen jejich otázky, stačilo by to k tomu, aby se zhroutil celý školský systém. Neboť systém, v němž žijeme, *není schopen nic snášet*: odtud jeho radikální křehkost kvůli vedle jeho globální represivní síly. Podle mého soudu jste byl první, kdo přišel ve svých knihách i ve svém praktickém jednání s něčím zcela

zásadním: že je nevhodné mluvit za jiné. Mám na mysli toto: vysmívali jsme se reprezentaci, tvrdili jsme, že je s ní konec, ale tento „teoretický“ obrat jsme nedovedli až do konce – totiž že teorie potřebuje, aby ti, jichž se týká, konečně mluvili sami za sebe.

Michel Foucault: A když začali vězni mluvit, měli svou vlastní teorii vězení, trestu a spravedlnosti. To, na čem záleží, je právě tento druh diskursu proti moci, tento kontra-diskurs, jak jej vedou vězni anebo ti, kteří jsou označováni jako delikventi, a nikoli nějaká teorie o delikvenci. Problém vězení je problém lokální a marginální, protože ročně projde vězeními nějakých 100 000 osob; v dané chvíli je ve Francii nějakých 300 nebo 400 000 osob, které prošly vězením. A přesto tento marginální problém lidmi otřese. Překvapilo mne, když jsem viděl, že problémem věznic je možné zaujmout tolik lidí, kteří nebyli ve vězení, když jsem viděl tolik lidí, kteří nebyli nijak predisponováni k tomu, aby takovému diskursu o vězení naslouchali, a přesto mu nakonec naslouchali. Jak to vysvětlit? Nemí to prostě tak, že obecně je trestní systém forma, v níž moc jakožto moc se manifestuje nejnapadnější? Úvrhnout někoho do vězení, střežit jej, vzít mu jídlo a teplo, bránit mu ve vycházení, v milování atd., to vše je ta nejšílenější demonstrace moci, jakou si vůbec můžeme představit. Mluvil jsem kdysi se ženou, která byla ve vězení, a ta mi řekla: „Když si pomyslí, že mne, čtyřicetiletou ženu, ve vězení jednou trestali tím, že mi k jídlu povolili pouze suchý chléb.“ Na tomto příběhu není napadná jen dětinskost výkonu moci, nýbrž rovněž cynismus, s nímž se moc jako moc vykonává formou veskrze archaickou, dětskou, infantilní. Trestat chlebem a vodou jsme se naučili, když jsme byli děti. Vězení je jediné místo, kde se moc může vyjevit v celé své nahotě ve svých nejexcesivnějších rozměrech, a přitom se ospravedlňuje jako moc morální. „Mám důvod trestat, protože víte, že je hanebně krást, zabít...“ Ale právě tím vězení fascinuje: v tomto případě se moc neskrývá, nemaskuje se, ukazuje se jako cynická tyranie, jež pronikla i do nepatrných detailů, a současně s tím je čistá, je naprosto „oprávněná“, protože se dokáže bezezbytku zformulovat uvnitř morálky, která je rámcem jejího vykonávání: její brutální tyranie se takto jeví jako klidná vláda Dobra nad Zlem, řádu nad chaosem.

Gilles Deleuze: Ale právě tak platí i opak. Neboť nejen s vězni se zachází jako s dětmi, nýbrž i s dětmi jako vězni. Děti jsou podrobované infantilizaci, která není jejich vlastní. V tomto smyslu je pak pravda, že školy

jsou tak trochu jako vězení a továrny jsou velmi podobné vězením. Stačí se podívat na vstupní bránu Renaultu. Anebo jinak: potřebujete mít tři kupóny, abyste se mohl jít během dne vyčůrat. Vy jste našel text Jeremýho Benthama z 18. století, který je projektem vězeňské reformy: jménem této účtyhodné reformy ustavuje cirkulární systém, v němž reformované vězení je modelem a v němž se nepozorovaně přechází od školy k manu-faktuře, od manufaktury k vězení a naopak. To je sama podstata reformismu, reformované reprezentace. Když se naproti tomu lidé rozhodnou mluvit a jednat svým jménem, nevstupují s nějakou jinou představou, třeba i reformovanou, proti nějaké jiné reprezentaci, nekladou jiný typ reprezentování proti špatnému typu reprezentování na straně moci. Jak si vzpomínám, vy jste kdysi řekl, že neexistuje nějaká lidová spravedlnost v opozici ke spravedlnosti, že toto vše se odehrává na jiné rovině.¹

Michel Foucault: Myslím, že za nenávisť lidu k justici, soudcům, tribunálům a vězením nelze spatřovat jen nějakou myšlenku jiné, lepší a správnější justice, nýbrž především a zejména vnímání jistého singulárního bodu, kde se moc vykonává na úkor lidu. Boj proti justici je boj proti moci, nemyslím tedy, že je to boj proti nespravedlnostem, proti nespravedlnostem justice a za lepší fungování justičního aparátu. Není nápadné, že kdykoli se objeví vzpoury, revolty a bouře, cílem je justiční aparát stejně a stejným způsobem jako fiskální instituce, armáda a jiné formy moci? Moje hypotéza, která však není pouhou hypotézou, zní: lidové tribunály, například ty, které vznikly během Revoluce, byly způsobem, jak se nižší střední třída ve spolupráci s masami mohla přidat k boji proti justici a posílit jej. A aby bylo možné se do něj zapojit, byl navržen právě tento systém tribunálu, jenž odkazuje k justici, jež by mohla být spravedlivá, a k soudci, jenž by mohl vynášet spravedlivé rozsudky. Sama forma tribunálu náleží k ideologii justice, která je ideologií měšťanské třídy.

Gilles Deleuze: Podíváme-li se na dnešní situaci, vidíme, že moc nutně významuje totální či globální způsob nahlížení. Chci tím říci, že všechny současné formy represe, které jsou velmi početné, se z hlediska moci snadno totalizují: rasistická represe proti imigrantům, represe v továrnách, repre-

¹ Srov. „Sur la justice populaire. Débat avec les maos“ (5. února 1972). *Les Temps modernes*, 310, červen 1972, s. 355–366. Znovu otištěno in: *Dits et écrits II*, Gallimard, Paris 1994, text č. 108. (Pozn. vyd.)

se ve školství, represe proti mladé generaci vůbec. A nikterak nemusíme hledat jednotu všech těchto forem jen v reakci na Máj 68, nýbrž mnohem spíše v přípravě a promyšlené organizaci naší nejbližší budoucnosti. Francouzský kapitalismus potřebuje „rezervu“ nezaměstnaných a odkládá liberální a otcovskou masku plně zaměstnanosti. Z této perspektivy se pak ukazuje jednota oněch různých forem represe: omezení imigrace, jakmile je řečeno, že emigrantům se světuje pouze nejtvrďší a nejméně vědná práce – represe v továrnách, protože jde o to, aby Francouzi zase získali chuť k tvrdé práci – boj proti mladým lidem a represe ve školství, protože policejní represe musí být tím aktivnější, oč menší je popotávka po mladých lidech na trhu práce. Všechny typy profesních kategorií se vyžívají, aby vykonávaly stále přesnější vymezené policejní funkce: profesori, psychiatrii, vychovatelé všech druhů. Dokonce se objevilo cosi, o čem jste vy už dávno předtím mluvili, třebaže tenkrát nikdo nevěřil, že se to stane: posilování všech forem věznění. Tváří v tvář této globální politice moci jsou odpovědi lokální: protiútoky, aktivní, preventivní obrana. Nesmíme totalizovat to, co se totalizuje pouze ze strany moci a co my bychom mohli totalizovat jen tak, že bychom restaurovali reprezentativní formy centralismu a hierarchie. My musíme naopak zakládat příčné vztahy, celý systém sítí, lidové základny. Ale právě to je nesmírně těžké. Realita pro nás není ověřována politikou v tradičním smyslu soutěže a distribuce moci, takzvanými reprezentativními instancemi, jako je například Komunistická strana anebo Francouzské odbory. Realita je to, co se dnes odehrává v továrně, ve škole, v kasárnách, ve vězení anebo na komisařství. Proto také jednání zahrnuje takový typ informace, který je naprosto odlišný od informací v novinách (například informace, jak je poskytuje tisková agentura *Libération*).

Michel Foucault: Nepochází však naše nejistota, pokud jde o hledání adekvátních forem boje, z toho, že stále ještě nevíme, co je moc? Museli jsme čekat až do 19. století, než jsme poznali, co je vykořisťování, ale je možné, že ani dnes ještě nevíme, co je to moc. Je možné, že Marx a Freud jsou jen nedostatečná pomoc, chceme-li poznat tuto tak záhadnou, současně viditelnou i neviditelnou, přítomnou i skrytou věc, která všude proniká a která se nazývá moc. Moc je dnes velká neznámá: kdo vykonává moc? a kde se vykonává? Dnes již zhruba víme, kdo vykořisťuje, kam jde zisk, kterými rukama prochází a kam je reinvestován, zatímco pokud jde o moc...

Víme, že to nejsou vládcí, kdo jsou držitelé moci. Ale pojem „vládnoucí třídy“ není ani příliš jasný, ani dostatečně analyzovaný. „Panovat“, „řídít“, „vládnout“, „mocenská skupina“, „státní aparát“ atd.: to všechno jsou navzájem volně spjaté pojmy, které je třeba prozkoumat. A stejně tak musíme rozpoznat, kam až výkon moci dosahuje, co jej prostředkuje, včetně nejméně nápadných instancí hierarchie, kontroly, dohledu, zákazu, příkazu. Moc se vykonává všude, kam pronikne. Avšak vlastně nikdo není jejím nositelem; přesto však její výkon někým směřuje, na jednu stranu s jedněmi, na druhou s druhými; nevíme přesně, kdo moc má, ale víme, kdo ji nemá. A jestliže pro mne měla zásadní význam četba vašich knih (počínaje *Nietzschem* až – jak již tuším – ke *Kapitalismu a schizofrenii*), bylo tomu tak proto, že podle mého názoru jdou při formulování problému do značné hloubky: pod starými tématy smyslu, označovaného, označujícího atd. se zde objevuje nakonec otázka moci, nerovnosti moci, jejich zápasů. Každý zápas se rozvíjí kolem zvláštního ohniska moci (jednoho z oněch nespočetných malých ohnišek, jímž může být lokální šéf, člen ostrahy, ředitel vězení, soudce, odborový předák, šéfredaktor v novinách). Pokud se tato ohniska označují, demaskují a pokud se o nich veřejně mluví, je to boj, a děje se tak nikoli proto, že by si jich nikdo ještě nebyl vědom, nýbrž proto, že jakmile se o tomto tématu mluví, jakmile se vniká do sítě institucionálních informací a říká, kdo udělal co, jakmile se ukazuje, kde je cíl, je to první krok k převrácení moci a k zápasu proti moci. Jestliže například promluvy vězňů anebo vězeňských lékařů jsou bojem, pak je tomu tak proto, že se přinejmenším na okamžik zmocnily moci mluvit o vězení, kterou v dané chvíli uzurpuje pouze vězeňská správa a její spojenci, reformátoři. Diskurs boje se nestaví proti nevědomí: staví se proti tajemství. Může se zdát, že je to málo, ale co když je to naopak velice mnoho? Existuje celá řada dvojnárodností, pokud jde o to, co je „skryté“, „vytýsněné“, „neřečené“, které dovolují levnou „psychoanalýzu“ toho, co by mělo být spíše předmětem zápasu. Tajemství se zjevně odhaluje mnohem obtížněji než nevědomí. Dvě témata: „psaní je to, co se potlačuje“ a „psaní je veskrze subversivní“, která se zde velice často setkávají, podle mého názoru prozrazují určité myšlenkové posuny, které je třeba nemilosrdně kritizovat.

Gilles Deleuze: K problému, který jste zmínil: jasně vidíme, kdo vykořisťuje, kdo profituje, kdo vládne, ale moc je cosi nesmírně rozptýlené-

ho – předložil bych následující hypotézu: dokonce i marxismus, a zejména marxismus vymezil problém prostřednictvím zájmu (držitelem moci je vládnoucí třída definovaná svými zájmy). Avšak teď najednou čelíme otázce: jak je to možné, že ti, kdo o ni nemají takový zájem, moc vyhledávají, velmi na ni lpí a požadují svůj podíl na ní. Zájem (ve smyslu ekonomické a nevědomé *investice*) patrně není posledním slovem: existují rovněž investice touhy, které vysvětlují, že můžeme mít potřebu toužit nikoli proti svému zájmu, protože zájem vždy následuje a je vždycky tam, kam ho touha postaví, nýbrž toužit způsobem hlubším a rozptýlenějším vzhledem k tomu, co je náš zájem. Nesmíme tedy přeslechnout Reichovo zvolání: nikoli, masy se neklamaly, masy v konkrétní chvíli toužily po fašismu! Existují investice touhy, které utvářejí a rozšiřují ji tak, že moc je v úrovni policisty a předsedy vlády, takže není rozdíl v povaze mezi mocí, jak ji vykonává poslední policista, a jak ji vykonává premiér. A právě tato povaha investic touhy, které obsazují celé sociální těleso, vysvětluje, proč strany či odbory, které by se mohly či měly znát k revolučním investicím ve jménu zájmu určité třídy, mohou na rovině touhy pracovat s investicemi reformními či zcela reakčními.

Michel Foucault: Jak sám říkáte, vztahy mezi touhou, mocí a zájmem jsou mnohem složitější, než si obvykle myslíme, takže nemusí nutně platit, že ti, kdo vykonávají moc, mají zájem na vykonávání moci, a ti, kdo mají zájem ji vykonávat, moc nevykonávají: touha po moci se velmi zvláštním způsobem rozehrává mezi mocí a zájmem. Když se objeví fašismus, masy touží po tom, aby určití lidé vykonávali moc, avšak tyto určité lidi nelze směřovat s masami, protože moc se vykonává proti nim a na jejich úkor, což nakonec zahrnuje i smrt, jejich obětování a masakrování; masy však přesto touží po této moci, touží, aby tato moc byla vykonávána. Zatím jen velmi málo známe tuto souhru touhy, moci a zájmu. Trvalo velmi dlouho, než jsme poznali, co je vykořisťování. A pokud jde o touhu, zdá se, že to ještě potrvá. Je možné, že zápasy, které se dnes vedou, a po nich i lokální, regionální a nespojitě teorie, které se v těchto zápasech postupně utvářejí a jsou vjedno s nimi, jsou prvním krokem k odhalování toho, jakým způsobem se vykonává moc.

Gilles Deleuze: Vracím se tedy k otázce: současný revoluční pohyb má četná ohniska, což není žádná slabost či nedostatečnost, protože totalizace náleží spíše na stranu moci a reakce. Například Vietnam je silná lo-

kální odpověď. Ale jak chápat síť, příčné vztahy mezi těmito nespojitými aktivními body od jedné země k druhé anebo i uvnitř jediné země?

Michel Foucault: Možná ona geografická nespojitost, o níž jste mluvil, znamená toto: v okamžiku, kdy se bojuje proti vykořisťování, proletariát tento boj nejen vede, nýbrž určuje i cíle, metody, místa a nástroje zápasu; spojit se s proletariátem znamená převzít jeho pozice, jeho ideologii i motivy jeho boje. Tedy splynout. Pokud se ale bojuje proti moci, pak všichni ti, proti kterým se moc vykonává a zneužívá, všichni ti, kdo ji poznávají jako nesnesitelnou, se mohou do tohoto zápasu zapojit tam, kde jsou, a na základě své vlastní aktivity (či pasivity). A jakmile se vloží do tohoto zápasu, který je jejich zápasem, jehož cíl dobře znají a jehož metodu jsou s to sami určovat, vstupují do revolučního procesu. A to jako spojenci proletariátu, neboť moc se vykonává způsobem, jímž se vykonává, výlučně v zájmu kapitalistického vykořisťování. Reálně tedy slouží věci proletářské revoluce, protože bojují právě tam, kde na ně doléhá útlak. Ženy, vězni, rekrutové, nemocní v nemocnicích, homosexuálové právě v tomto okamžiku vedou specifický zápas s konkrétní formou moci, omezování a kontroly, kterým jsou vystaveni. Tyto zápasy jsou dnes součástí revolučního pohybu, pokud jsou radikální, pokud se vyhýbají kompromisu a reformismu a snaží se upevnit tuto moc pouhou změnou vůdců. Tyto pohyby jsou spjaté s revolučním pohybem proletariátu samého potud, pokud proletariát musí potírat všechny kontroly a všechna omezení, jimiž se všude šíří moc.

Znamená to, že všeobecnost boje zcela určitě nespočívá v oné formě totalizace, o které jste mluvil, nespočívá v teoretické totalizaci formou „pravdy“. Všeobecnost tohoto boje je dána samým systémem moci, všemi formami jejího vykonávání a užívání,

Gilles Deleuze: A není tedy možné dotknout se jakéhokoli momentu tohoto užívání moci, aniž bychom vzápětí nebyli vystaveni tomuto rozptýlenému celku a aniž bychom nepocítili touhu rozbíť jej, třeba i zcela minimálními požadavky. Každá parciální revoluční obrana i útok se tímto způsobem spojují s dělnickým bojem.